

ВАРЛАМ ШАЛАМОВ

БАНДИТСКА КРЪВ

Превод от руски: Александър Талаков, 1994

chitanka.info

Как човек престава да бъде човек?

Как се става бандит?

В престъпния свят се вливат и случайни хора: колхозници, излежаващи наказания за дребни кражби и свързали съдбата си с тези на криминалните; бивши суинги, чиито криминални деяния ги бяха приближили до онова, за което само бяха чували; шлосери от заводи, на които „не им стигат парите за шумни гуляи с приятелите“; хора, които нямат професии, а искат да живеят царски, също и хора, които ги е срам да просят работа или милостиня — на улицата или в някое държавно учреждение, все едно, и предпочитат да отнемат със сила, вместо да молят. Това е въпрос на характер, а често пъти и на пример. Да молиш за работа — това също е много мъчително за страдащото, накърнено самолюбие на човек, тръгнал по кривия път. Особено за юношите. Да молиш за работа е не по-малко унижение, отколкото да просиш милостиня. Не е ли по-добре да...

Първобитният плах характер на човека му подсказва решение, цялата сериозност и опасност на което юношата просто не е в състояние, не може да прецени. На всеки човек в различно време от живота му се налага да вземе някакво важно решение, да „пречупи“ съдбата си, и на повечето хора им се случва да правят това в младежките си години, когато нямат достатъчно опит, а вероятността от грешки е голяма. През същото това време е малка и рутината на постъпките, а смелостта и решителността са големи.

Изправен пред сложен избор, подълган от художествената литература и от хилядите еснафски легенди за тайнствения престъпен свят, юношата прави страшна крачка, след която често пъти няма връщане.

Сетне той свиква, озлобява се докрай и също започва да вербува млади хора за този проклет орден.

В практиката на ордена има една важна тънкост, която дори специалната литература пропуска да отбележи.

Работата е там, че този подземен свят се управлява от потомствени престъпници, от онези, чиито по-възрастни роднини — бащи, дядовци или поне чичовци или по-големи братя са били бандити; онези, които от малки са закърмени в духа на апашките традиции, в апашко ожесточение срещу целия свят; онези, които по

разбираеми причини не могат да сменят положението си с друго, онези, чиято „бандитска кръв“ не буди съмнение с чистотата си.

Именно потомствените бандити представляват управляващото ядро на престъпния свят, именно на тях принадлежи решаващата дума по време на „съдилищата“, „съдилищата на честта“ на апашите — необходимо и много важно условие на този подземен живот.

По време на така нареченото разкулачване престъпният свят доста се разшири. Редовете му се умножиха за сметка на синовете на онези, които бяха обявени за „кулаци“. Разправата с „разкулачените“ попълни редиците на престъпния свят. Но никога и никъде бивш „разкулачен“ не е играл видна роля в „ордена“.

Те грабеха по-добре от всички, бяха най-шумни по време на гуляите и веселбите, най-много си деряха гърлата, когато пееха апашки песни, псуваха на майка и превъзхождаха криминалните в тази тънка и важна наука на сквернословието, съвсем точно имитираха апашите и все пак бяха само имитатори, само подражатели.

Тези хора не бяха допуснати във висия свят на престъпния „орден“. Малцина особено отличили се — не с „героични подвизи“ по време на грабежи, а с това, че бяха усвоили правилата на апашкото поведение, понякога биваха допускани да участват в „съдилищата“ на висшите бандитски кръгове. Уви — те не знаеха какво да кажат там. При най-малкия сблъсък — а криминалните са доста истерични личности — те напомняха на външните хора за своя „чужд произход“.

— Ти си полубалък! А си отваряш зурлата! Какъв апаш си ти? Ти си ливада, а не бандит! Рогач такъв!

„Полубалък“, т.е. „развален левак“, е човек, който вече не е левак, но още не е станал апаш. („Това още не е птица, но вече не е четирикрако“ — както назва героят на Жул Верн Жак Паганел.) И полубалъкът покорно понася обидите. Разбира се, полубалъците никога не стават пазители на традициите на престъпния свят.

За да си „добър“, истински бандит, трябва да си се родил такъв; само онези, които още от малки са свързани с апашите, при това с „добри, прочути апashi“, само онези, които са изучили цялата дългогодишна наука на затвора, на кражбите и на апашкото възпитание, получават правото да решават важните въпроси в престъпния свят.

Колкото и да си прочут като бандит, какъвто и късмет да имаш, винаги ще си останеш самотен чужденец, човек второ качество сред потомствените апashi. Не е достатъчно само да се краде, трябва да принадлежиш към този орден, а това става не само с грабежи и убийства. Не всеки „мокър“, тоест убиец, заема почетно място сред криминалните само защото е грабител и убиец. Там си има свои пазители на чистотата на нравите и с най-важните апашки тайни, отнасящи се до изработването на общи закони за този свят (които се променят също като самия живот), до изработването на жаргона на престъпниците, на „апашкия език“ — с това се занимава само върхушката, в която влизат потомствени криминални, пък били те и само джебчии.

И дори в мнението на някой хлапак (син или брат на прочут бандит) престъпният свят ще се вслушва повече, отколкото в разсъжденията на някой „полубалък“ — дори да е факир в работата си.

И „пачаврите“ — жените на престъпния свят — ще бъдат поделени според знатността на человека... Първо ще ги получат тези със „синя кръв“, а най-накрая — „полубалъците“.

Апашите полагат големи грижи за подготовката на своята „смяна“, за възпитаване на „достойни“ продължители на тяхното дело.

Страшният фалшив блъсък на криминалната романтика привлича юношата, момчето с яркия си маскараден блъсък, за да го отрови завинаги.

Този фалшив блъсък на стъклени мъниста, опитващи се да минат за диаманти, е повторен от хилядите огледала на художествената литература.

Може да се каже, че литературата, вместо да заклейми престъпния свят, е направила обратното: подготвила е почвата за покълването на отровните плевели в неопитната, невинна младежка душа.

Юношата не е в състояние веднага да се ориентира, да разпознае истинското лице на криминалните, а после вече става късно, той помага на крадците, но всеки, който дори съвсем малко се е сближил с тях, вече е заклеймен от обществото, а с новите си другари е свързан на живот и смърт. От значение е и това, че в него самия също започва да се трупа озлобление, появяват се собствени сметки за разчистване с държавата и с нейните представители. Струва му се, че неговите

страсти и лични интереси влизат в неразрешим конфликт с обществото, с държавата. Струва му се, че плаща прекалено скъпо за „провиненията“ си, които държавата нарича престъпления.

Привлича го и вечният стремеж на младостта към „шпагата и наметалото“, към тайнствената игра, а тук „играта“ не е на шега, а е истинска кървава игра, която по психологическото си напрежение изобщо не може да се сравни със скучните „Ученици на Иисус“ или „Тимур и неговата команда“. Да вършиш зло е много по-увлекателно, отколкото да правиш добро. Момчето влиза в този подземен свят с бясно биещо сърце и открива около себе си онези хора, от които баща му и майка му се страхуват. Вижда привидната им независимост, лъжливата им свобода. Момчето взема за чиста монета хвалбите и лъжите им. В лицето на апашите то вижда хора, отправящи предизвикателство към обществото. Вместо тежкия труд с пот на чело юношата гледа как престъпникът „щедро“, с жест хвърля наляво и надясно банкноти след някой успешен грабеж. Вижда как престъпникът пие и се весели и тези картини на разгул рядко отблъскват момчето. То сравнява скучния, ежедневен, скромен труд на баща си и майка си с „работата“ на престъпния свят, в който единственото изискване като че ли е да си смел... Момчето не се замисля колко чужд труд и чужда човешка кръв е ограбил и пиле с лека ръка този негов герой. Там винаги има водка, наркотик, кокаин, на момчето дават да пие и го обзema възторгът на подражанието.

То забелязва сред връстниците си, сред бившите си другари известно отчуждение, примесено със страх, и поради детската си наивност приема това отношение за уважение.

Но най-важното е, че то вижда как всички се страхуват от престъпниците, страхуват се, че който и да е от тях би могъл да те убие, да ти избоде очите...

В „капията“ се появява някой си Иван Корзубий, идва от затвора и носи хиляди новини: кого е срещнал там, кой за какво и на колко е осъден — всичко това е опасно и завладяващо.

Юношата вижда, че може да се живее без онова, което е предмет на постоянни грижи в семейството му.

Ето, че той се е напил истински, ето че вече налага някаква проститутка — той трябва да умее да бие фустите! — това е една от традициите на новия живот.

Юношата мечтае за окончателна шлифовка, за окончателно приобщаване към „ордена“. Това става в затвора, от който той е научен да не се страхува.

По-големите го вземат да участва в някой удар — на първо време да стои някъде „да пази завет“ (да варди). Ето че и възрастните вече му имат доверие, а ето че и самият той започва да краде и „сам да се разпорежда“.

Бързо усвоява маниерите им, неописуемо наглата усмивка, походката, носи панталона си надиплен по особен начин върху ботушите, окачва на врата си кръст, купува си астраганен калпак за през зимата и капитанска фуражка за през лятото.

Още първия път, когато попада в затвора, новите му приятели го татуират — те са майстори по тази част. Опознавателният знак за неговата принадлежност към престъпния орден завинаги остава върху тялото му като Каиново клеймо, нанесено със син туш. По-късно той много пъти ще съжалява за татуировката, тя ще му донесе много неприятности. Но всичко това ще стане по-късно, много по-късно.

Той отдавна вече е овладял апашкия жаргон, езика на крадците. Чевръсто прислужва на по-големите. В поведението си момчето се страхува не от това, че може да прекали — точно обратното.

И престъпният свят отваря пред него врата след врата — чак до дълбините си.

Ето че вече участва в кървавите „съдилища на честта“ и е принуден като всички останали „да се разпише“ на трупа на удушения по заповед на апашкия съд. Някой му пъха в ръката нож и той мушка с него още топлия труп, доказвайки пълната си солидарност с действията на своите учители.

Ето го да убива сам в съответствие с присъдата посочения му „предател“, „гад“.

Сред криминалните едва ли има дори един човек, който никога да не е убивал.

Такава е схемата за възпитание на младия апашор, дошъл от чуждия свят.

По-просто е възпитанието на представителите със „синя кръв“, потомствените криминални или онези, които не познават и не желаят да познават друг живот освен този на крадците.

Излишно е да предполагате, че тези хора, които се превръщат в идеолози и водачи на престъпния свят, тези апашки принцове се възпитават по някакъв особен, парников начин. Ни най-малко. Никой не ги предпазва от опасностите. Просто по пътя им към върховете или поточно към преизподнята на престъпния свят има по-малко препятствия. Пътят им е по-прост, по-категоричен. По-рано започват да им вярват, да им възлагат разни задачи.

Но дори роднините на младия апаш да са били най-влиятелните велможи сред престъпниците, той дълги години ще се увърта около големите бандити, които боготвори, ще тича да им купува цигари, ще им поднася „огънче“, ще им носи бележки — ще им прислужва за всичко. Ще минат много години, преди да го вземат на някой „удар“.

Апашът краде, пие, гуляе, развратничи, играе на карти, лъже балъците, не работи нито когато е на свобода, нито в затвора, разправата му с ренегатите е кървава, той участва в „съдилищата на честта“, където се решават важни за живота на подземния свят въпроси.

Той е пазител на апашките тайни (а те не са никак малко), помага на другарите си от „ордена“, привлича и възпитава младежта и следи за спазването на суровите апашки закони.

Кодексът е прост. Но през вековете е обраснал с хиляди традиции, свещени обичаи, за чието стриктно изпълнение следят пазителите на апашките завети. Криминалните са големи талмудисти. За да осигурят най-доброто изпълнение на апашките закони, те от време на време организират грандиозни повсеместни нелегални събрания, на които вземат решения, определящи правилата на поведение в новите условия на живот, измислят (по-точно утвърждават) нови думи въвечно променящия се жаргон на криминалните, „апашкия език“.

Според философията на криминалните всички хора се делят на две категории. Едната са „човеци“, „мошеници“, „престъпен свят“, „апаши“, „печизции“, „зуладжии“ и т.н.

Другата са „фраерите“, „балъците“, т.е. „свободните“. Старата дума „фраер“ произхожда от Одеса. В „апашкия език“ от миналото столетие е имало много жаргонни еврейско-немски думи.

На балъците им викат още „леваци“, „чукундури“, „рогачи“, „шарани“, „дяволи“. Има и „полубалъци“ — онези, които се придържат към законите на криминалните, и „патили балъци“ — познаващи престъпния свят, успели да го разгадаят поне отчасти, опитни; „патил балък“ — това значи опитен, произнася се с уважение. Това са различни светове, разделени не само от затворническата решетка.

„Казват ми, че съм подлец. Добре — подлец съм. Подлец, мерзавец и убиец. Но какво от това? Аз не живея вашия живот, имам си свой, той е по други закони, с други интереси и друга честност!“ — така казва апашът.

Лъжата, измамата, провокацията спрямо балъка, дори по отношение на балък, който те е спасил — всичко това се смята не само в реда на нещата, но и за особена доблест, нещо задължително в престъпния свят.

Повече от наивни са призовите на Шейнин за „доверие“ към престъпния свят, „доверие“, за което вече е заплатено с прекалено много кръв.

Постоянните лъжи на криминалните са без мярка, понеже по отношение на леваци (а „леваци“ са всички освен криминалните) няма друг закон освен закона на лъжата — по всянакъв начин: ласкателство, клевета, обещание...

Балъкът е създаден именно за да бъде лъган; онзи, който е нащрек, който има печален опит от общуването си с криминалните, се нарича „патил балък“ — особена група „дяволи“.

Тези клетви и обещания са безкрайни, нямат граници. Баснословно количество най-различни началници, щатни и извънщатни възпитатели, милиционери и следователи са се хващали на примитивната въдица — „честната дума на апаша“. Сигурно всеки от служителите, в чиито задължения влиза ежедневно общуване с престъпниците, много пъти е клъввал на тази стръв. Хващали са се и два, и три пъти, понеже все не са можели да разберат, че моралът на престъпния свят е друг морал, че така наречените хотентотски морал изглежда невинно забавление в сравнение с мрачната апашка практика.

Началниците („началничетата“, както им викат криминалните) винаги биваха лъгани, премятани...

А през това време в градовете с неразбирамо упорство отново и отново поставяха изцяло фалшивата и вредна пиеса на Погодин и нови поколения началници попиваха басните за „честта“ на Костя Капитана.

Цялата възпитателна работа с криминалните, за които са пропилени милиони държавна парса, всички тези фантастични „перековки“ и легенди за Беломорканал, отдавна станали шлагер на деня и повод за шаги от страна на криминалните, цялата възпитателна работа се крепеше на такова ефимерно нещо като „честна дума на апаша“.

— Помислете — казва някой специалист по престъпния свят, „изчел“ Бабел и Погодин, — ами че Костя Капитана не е дал просто „честна дума“ да влезе в правия път. Аз съм стара лисица, не можеш ме изльга толкова лесно. Не съм чак такъв балък, та да не разбирам, че нищо не им струва да дадат честна дума. Но Костя Капитана е дал „честна дума на апаш“. На крадец! Там е цялата работа. Той няма начин да не удържи на тази своя дума. „Аристократичното“ му самолюбие не би допуснало това. Той ще умре от презрение към самия себе си, задето е нарушил „честната дума на апаша“.

Горкият наивен началник! Да дадеш честна апашка дума на някой левак, да го изльжеш и сетне да престъпиш клетвата си, да я нарушиш — това е признак на апашка доблест, това става тема за хвалби по затворническите нарове.

Много бягства са били облекчени и подгответи благодарение на овреме дадената „честна дума на апаш“. Ако всеки началник знаеше (а го знаят единствено началниците, помъдрели от дългогодишния опит на общуване с „капитаните“) какво означава апашката клетва и я оценяваше по достойнство, щеше да има много по-малко кръв и жестокости.

Но може би грешим, когато се опитваме да свържем тези два свята — на балъците и на апашите?

Може би законите на честта и морала действат в „ордена“ по свой начин и ние просто да нямаме право да се навираме в света на рецидивистите с нашите морални мерки?

Може би „честната дума на апаш“, дадена не на балък, а на някой авторитет от престъпния свят, е истинска честна дума?

Точно това е романтичният елемент, който вълнува юношеското сърце, който сякаш оправдава, сякаш привнася някаква макар и

своеобразна „морална чистота“ в апашкия бит, в отношенията между хората вътре в този свят. Може би понятието подлост е различно за света на леваците и за престъпния свят? Сиреч душевните преживявания на апашите се управляват по техни си закони. И само ако погледнем от тяхната гледна точка, ще разберем и призаем спецификата на апашкия морал.

Това им изнася и на някои по-умни апashi. Те нямат нищо против да баламосат наивниците и по този въпрос.

Всяка кървава подлост по отношение на балъка е оправдана и осветена от законите на престъпния свят. Но по отношение на другарите си апашът като че ли би трябвало да бъде честен. Към това го призовават апашките скрижали, нарушителите ги очаква сурова разплата.

Всичко това, от първата до последната дума, също е театралничено, лъжа. Достатъчно е да се наблюдава поведението на законодателите-апashi в труден момент, когато нямат поддръка достатъчно балъци, когато им се налага да са предимно сред свои.

По-прочутият апаш, „по-авторитетният“ (думата „авторитет“ е много популярна при тях: „придоби авторитет“ и т.н.), физически по-силният преживява, като потиска по-дребните крадци, които му мъкнат храна и му прислужват. И ако се налага някой да ходи на работа, то апашката върхушка изпраща своите по-млади другари и вече иска от тях същото, което преди е искала от леваците.

Страшната поговорка „ти умри днес, а пък аз утре“ започва да се повтаря все по-често и по-често с цялата си кървава реалност. Уви, в апашката поговорка няма никакъв преносен смисъл, никаква условност.

Гладът принуждава апаша да отнема и изяжда дажбите на по-малко „авторитетните“ си другари, да ги праща на експедиции, които нямат нищо общо със спазването на апашките закони.

Навсякъде се разпращат заплашителни бележки с настояване за помощ и ако има възможност да се изкара с труд парче хляб, а няма от кого да се открадне — по-дребните апашори отиват да работят, да „опъват“. Изпращат ги на работа така, както ги пращат да убиват. За убийството се разплащат не главатарите — те само осъждат на смърт. Убийци са дребните апashi, те правят това от страх за собствения си

живот. Убиват или избождат очи (много разпространена „санкция“ по отношение на балъците).

В трудно положение апашите също така доносничат един срещу друг пред началството. Да не говорим за доносите срещу „левациите“, „Иван-Ивановичите“ и „политиците“. Тези доноси са начин за облекчаване на апашите, повод за особена гордост.

Рицарските наметала падат и остава голата подлост, с която е пронизана философията на апаша. В трудни условия тази подлост логично се обръща срещу собствените другари по „орден“. В това няма нищо чудно. Подземното престъпно царство е свят, в който като цел се поставя алчното задоволяване на долните страсти, където интересите са скотски, по-лоши от скотски, защото всеки звяр би се уплашил от постъпките, които апашът върши с лекота.

(„Най-страшният звяр е човекът“ — това е един много разпространен израз, също буквален, абсолютно реален.)

Представителят на този свят не е в състояние да прояви духовна твърдост в положение, когато го заплашва смърт или продължителни физически мъчения — тогава той не я демонстрира.

Би било голяма грешка да се мисли, че понятия като „пия“, „гуляя“, „развратница“ са еднакви със съответните понятия от света на балъците. Уви! Всичко балъшко изглежда безкрайно целомъдрено в сравнение с дивите сцени от апашкия бит.

В болничната стая при апашите, уж болни (разбира се, симуланти и мошеници) се намъква (дали по повикване или по собствена инициатива) някоя покрита с татуировки проститутка или „печизчийка“ и през нощта (след като дежурният санитар е заплашен с нож) при тази новоизпечена света Тереза се събира апашката дружина. Всички, които имат във вените си „апашка кръв“, могат да участват в това „удоволствие“. По-късно задържаната, без да се смущава и без дори да се изчерви, обяснява, че е дошла „да помогне на момчетата — те я помолили“.

Всички криминални са педерасти. Край всеки по-известен апаш в лагера се навъртат млади хора с подути, мътни очи: „Зойки“, „Манки“, „Верки“ — апашът ги храни и спи с тях.

В едно от отделенията на лагера (където не цареше глад) апашите опитомиха и развратиха една кучка. Хранеха я, милваха я, сетне спяха с нея като с жена — открито, пред очите на цялата барака.

На хората не им се вярва, че подобни случаи са нещо обикновено — толкова са чудовищни. Но това е ежедневие.

Имаше една златна мина с много затворнички, които копаеха каменистата почва и гладуваха. Апашът Любов успя да се вреди да „работи“ там.

„Ех, чудесно си поживях нея зима — спомняше си той. — Там, разбира се, всичко се правеше за хляб, за дажбица. И условията, уговорката беше следната: даваш ѝ дажбата в ръцете — яж! Докато аз я оправям, тя трябва да изяде дажбицата, а каквото остане — вземам си го обратно. Та получавам аз сутринта дажбата си и я пъхам в снега! Като замръзне — колко може да изгризе една фуста...“

Не е за вярване, че човек може да измисли подобно нещо.

Но апашите не са хора.

В лагерите дават на затворниците дребни суми на ръка — остатък, след като са им удържали за „комуналните услуги“ от рода на конвой, брезентови палатки за живееене при температура минус шестдесет градуса, затвор, прехвърляне от място на място, лагерно облекло, храна. Остатъкът е мизерен, но все пак е нещо като пари. Перспективата е изкривена и дори нищожната „заплата“ от 20–30 рубли на месец буди интерес у затворниците. За тези пари може да се купи хляб, много хляб — та това е най-съкровената мечта, най-силният „стимул“ по време на тежката многочасова работа в забоя, в мраз, на гладно и на студено. Кръгът от интереси е стеснен, но от това интересите не стават по-слаби, нищо, че хората са се превърнали в получовеци.

Парите, заплатата се дават веднъж месечно и в този ден криминалните обхождат всички бараки на балъците, като ги карат да им дават парите — половината или всичките, в зависимост от съвестта на изнудвачите. Не им ли дадат с добро — отнемат всичко насила, с побой — с лост, кирка, лопата.

И без апашите има предостатъчно кандидати за тези пари. Често пъти бригадите, които имат по-добър порцион, бригадите, където храната е повече, биват предупреждавани от бригадира, че работниците няма да получават пари, че те ще са за десетника или нормировчика. А ако не са съгласни, тогава порционът им ще намалее и по този начин арестантите се обричат на гладна смърт.

Събирането на „данък“ от страна на началниците — нормировчици, бригадири, надзиратели — е повсеместно явление.

Грабежите на апашите се срещат навсякъде. Изнудването е узаконено и не учудва никого.

През 1938 година, когато между началството и криминалните имаше почти официален „конкордат“, когато апашите бяха обявени за „приятели на народа“, големите началници търсеха сред престъпниците опора, оръдия за борба с „троцкистите“, с „враговете на народа“. С апашите се провеждаха дори „политзанятия“ — в културно-възпитателните части, където работниците от културния фронт им разясняваха симпатиите и надеждите на властите и ги молеха за помощ при унищожаването на „троцкистите“.

— Тези хора са изпратени тук, за да бъдат унищожени, а вашата задача е да ни помогнете в тази работа — това са точните думи на инспектора от културно-възпитателната част на мина „Партизанин“ Шаров, казани от него по време на едно такова „ занятие“ през зимата, в началото на 1938 година.

Криминалните отговориха с пълно съгласие. Има си хас! По този начин си спасяваха живота, ставаха „полезни“ членове на обществото.

В лицето на „троцкистите“ те срещнаха дълбоко ненавижданата от тях „интелигенция“. Освен това според разбиранията им това бяха „началници“, изпаднали в беда, началници, които ги чакаше кървава разплата.

С пълното одобрение на началството апашите се заеха с пребиването на „фашистите“ — през 1938 година нямаше друг прякор за осъдените по петдесет и осми член.

По-видните хора, такива като Ешба, бивш секретар на Северокавказкия областен комитет на партията, бяха арестувани и разстреляни на прочутата „Серпантинка“, останалите ги довършваха апашите, конвойт, гладът и студът. Участието на криминалните в ликвидирането на „троцкистите“ през 1938 година бе много голямо.

„Но нали има случаи — би казал някой, — когато апашът срещу определени отстъпки държи на думата си и макар и незримо осигурява «реда в лагера».“

— На мен ми е по-изгодно — казва началникът — петима или шестима апashi изобщо да не работят или да работят където искат — за сметка на това другите от лагера ще работят добре, понеже

криминалните няма да ги закачат. Още повече, че конвойт не достига. Апашите обещават да не крадат и да направят така, че всички останали затворници да работят. Наистина, те не гарантират изпълнението на плана, но това не е толкова съществено.

Случайте на такова договаряне между криминалните и местното началство са сравнително чести.

Началникът не се стреми към точното спазване на лагерния режим, облекчава си задачата, при това значително. Такъв началник не разбира, че криминалните вече са му „взели мерника“, че вече е в капана. С тази своя снизходителност към апашите той е нарушил закона и си е направил криза и престъпна сметка — по този начин „балъците“ в лагера се оказват във властта на криминалните. От всичките „балъци“ той ще се застъпи единствено за „балъците“, осъдените за служебни и битови престъпления, т.е. присвоилите държавни пари, убийците и рушветчиите. Осъдените по петдесет и осми член не могат да разчитат на закрилата му.

Това първо снизходжение спрямо апашите бързо води до още по-тесни контакти между началника и „престъпния свят“. Той започва да взема подкупи „в натура“ или в пари — това зависи от опита на даващия и алчността на получаващия. Апашите са майстори по тази част. И понеже това, което се дава, е придобито чрез кражба, чрез грабеж — то се дава с лекота, щедро.

Дава се костюм, който струва хилядарка (апашите обличат и пазят много хубави „цивилни“ дрехи именно за рушвет в случай на нужда), чудесни обувки, златен часовник, някоя по-кръгличка сума...

Ако началникът не взема — ще „бутнат“ на жена му, ще направят всичко възможно той да приеме веднъж-дваж. Това са подаръци. Няма да му поискат нищо в замяна. Ще му дават и ще му благодарят. Ще го помолят по-късно — когато началникът се оплете по-здраво в мрежите им и ще се страхува да не бъде разобличен от по-голямото началство. Едно такова разобличаване е сериозна и лесно осъществима заплаха.

А честната дума на апаша, че никой нищо няма да научи — та нали това е клетва, дадена на „балък“.

Освен всичко останало обещанието да не краде е обещание да не краде явно, да не граби — нищо повече. Не че началникът специално ще ги пусне да грабят (макар че имаше и такива случаи). Апашите не

могат да престанат да крадат — това е техният живот, техният закон. Те могат да обещаят на началника да не крадат в своята златна мина, да не обират обслужващите лагера, лагерния магазин, охраната — но всичко това ще е лъжа. Сред тях ще се намерят хора с „авторитет“, които с лекота ще ги освободят от подобна „клетва“.

Ако са дали дума да не крадат, това означава, че изнудването ще е съпроводено с много по-големи заплахи, включително и със заплахи за убийство.

В подобни лагери затворниците са най-зле, най-бездравни, най-гладни, припечелват и ядат най-малко — там апашите командват нарядчиците, готвачите, надзирателите и самите началници.

Лагерният конвой следва примера на началника.

Години наред конвойят, който съпровождаше затворниците до обектите, „отговаряше“ за изпълнението на плана. Тази отговорност не беше съвсем истинска и делова, а подобна на отговорността по профсъюзна линия. Но подчинявайки се на заповедта, войниците от конвоя искаха от лагеристите да работят. „Давай, давай“ — това стана обичаен възглас не само на бригадирите, надзирателите и десетниците, но и на конвоя. За войниците от конвоя това беше една грижа в повече, допълнително към охраната, и те посрещаха с неодобрение тези свои задължения, за които не им се заплащаше. Но заповедта си е заповед и прикладите на пушките заработиха още по-начесто, избивайки „процентите“.

Наскоро след това — иска ми се да вярвам, че по емпиричен път — конвойят намери изход от затруднителното положение, в което бе поставен от настоятелните производствени заповеди на началството.

Конвойт извеждаше на работа групата (в която винаги имаше както „политици“, така и апashi) и прехвърляше тези си задължения върху криминалните. Те от своя страна с удоволствие играеха ролята на бригадири-доброволци. Налагаха затворниците (с благословията и при подкрепата на конвоя), като караха полумъртвите от глад старци да вършат тежката работа в златоносните забои, осигурявайки „плана“ с помощта на тояги — план, в който влизаше и работата на същите тези апashi.

Десетниците никога не се намесваха в тези подробности, интересуваха се единствено от увеличаване обема на изработеното — на всяка цена.

Десетниците почти винаги бяха подкупени от апашите. Това се правеше с явен рушвет под формата на вещи или пари, без каквito и да било предварителна обработка. Самият десетник очакваше рушвета. Това бе един от постоянните му и значителни допълнителни доходи.

Понякога десетниците се обработваха с помощта на „игра на кубици“, т.е. игра на карти със залог кубически метри от плана.

Бригадирът-апаш сядаше да играе с десетника и срещу своя залог от „парцали“ — костюми, пуловери, ризи, панталони — настояваше да му се плати с „кубици“ — кубически метри почва...

При печалба, а това ставаше почти винаги с изключение на случаите, когато рушветът трябваше да е „изящен“ — такъв, че да направи чест дори на някой френски маркиз, седнал да играе с Людовик XIV, загубените кубици почва се заплащаха с истински наряди и бригадата на апашите, без да работи, получаваше голяма заработка. По-грамотните десетници се опитваха да оправят баланса, като лъжеха в сметките бригадите на „троцкистите“.

Надписването — „продажбата на кубици“ — беше истинско бедствие за мината. Маркшайдерските измервания установяваха истината и откриваха виновните... Подобни десетници-мошеници само ги понижаваха в длъжност или ги прехвърляха на друго място. И след тях оставаха труповете на гладните хора, от които се бяха опитвали да „изкарат“ загубените от десетника „кубици“.

Развръщащият апашки начин на живот проникваше в живота на цяла Колима.

Лагерът не може да се възприеме без ясното разбиране на същността на престъпния свят. Апашите са тези, от които зависи какъв ще е лагерът, какъв ще е животът там — като се започне от най-голямото началство и се свърши с полугладните работяги от златодобивните забои.

Идеалният апаш, „истинският крадец“, не обира „частни лица“. Такава е една от създаваните легенди на престъпния свят... Той обира само държавното — помещения за инструменти, каси, магазини, в най-лошия случай някое жилище, но да вземе последното на някой арестант или затворник — никой „истински крадец“ не би сторил това. Сиреч кражбите на прострени да съхнат дрехи, насиленствената „замяна“ на хубаво облекло и обувки за лоши, кражбите на ръкавици, кожуси,

шалове (всичко това — държавно) и пуловери, сака, панталони („цивилни“) уж го правели зуладжийчетата, апашорчетата, мошениците и свивачите на дребно...

— Ако при нас имаше истински апashi — въздиша еснафът, — те нямаше да позволят грабежите, които извършват разните дребни престъпници.

Горкият „балък“ — той вярва в Каскарильо. Не иска да разбере, че апашорчетата ги пращат да крадат дрехи сериозните престъпници, че свитите „парцали“ и „гащи“ се появяват у „авторитетните“ крадци не защото те лично крадат панталони и сака.

„Балъците“ не знаят, че най-често „пипат“ ония, които трябва да придобият опит в специалността си, но че не те ще делят награбеното. При някоя по-сложна операция и големите взимат участие в грабежа — дали с придумване: „Дай го, на теб не ти трябва“ — или с помощта на прочутата „замяна“, когато балъка насила го обличат в дрипи, в дрехи, които отдавна са станали символични, т.е. които стават единствено за „издаване“. Именно поради тази причина един-два дни след като раздадат нови дрехи на най-добрите бригади в лагера става така, че новите къси кожуси, ватенки и шапки се озовават при апашите, макар на тях да не са им раздавали. Понякога при „замяната“ дават цигари или къщей хляб — ако апашът е „порядъчен“ и не е зъл по душа, или ако се страхува, че жертвата му ще „закудкудяка“, т.е. ще се развика.

Отказът да „замениш“ или да „подариш“ води до побои, а ако балъкът упорства — и до удар с нож. Но в повечето случаи не се стига до това.

Тези „замени“ не са шега работа в условията на многочасовия труд при температура минус петдесет градуса, при недоспиване, глад и скорбут. Да дадеш плъстените ботуши, които си получил от дома, означава да ти измръзнат краката. С пробитите платнени ботуши, които ти се предлагат „в замяна“, не ще изкараш много на студа.

През 1983 година, в края на есента, получих колет от къщи — старите ми авиаторски ботуши с коркови подметки. Не посмях да ги изнеса от пощата — сградата бе наобиколена от апashi, които подскочаха в белия вечерен мрак и чакаха жертвите си. Още там продадох ботушите си на десетника Бойко за сто рубли — според колимските цени те струваха около две хиляди. Бих могъл да стигна с тях до бараката, но щяха да ми ги откраднат още през първата нощ, да

ми ги смъкнат от краката. Крадците щяха да бъдат доведени в бараката от съседите ми по нар — за цигара, за кора хляб щяха на часа да ме „покажат“ на обирджиите. Лагерът беше пълен с такива „показвани“. А стоте рубли, получени за ботушите, означаваха сто килограма хляб — парите могат да бъдат запазени много лесно, ако се вържат направо върху тялото и ако се пазарува без много шум.

Затова апашите ходят с пълстени ботуши с подвити според апашката мода кончове, „да не се пълнят със сняг“, „намират си“ къси кожуси, шалове, ушанки, и то не какви да е, а модерни, стилни, „униформени“ апашки астраганени калпаци.

На селското момче, на младия работник или интелигент му се завива свят от изненада. Младежът вижда, че в лагерите апашите и убийците живеят най-добре — материално са сравнително осигурени, отличават се с твърди възгледи и с неповторимо дръзко, безстрашно поведение.

Началството се съобразява с тях. Криминалните са господари на живота и смъртта в лагера. Те са винаги сити, умеят да се „дореждат“, когато всички останали гладуват. Апашът не работи, пиянства дори в лагера, а селското момче е принудено „да опъва“. Самите крадци го карат да „бачка“ — така добре са се уредили. Винаги имат тютюнец, бръснарят на лагера идва да ги подстригва направо в бараката, като носи най-хубавите си инструменти. Готовчът всеки ден им носи от кухнята откраднати консерви и разни вкуснотии. За по-дребните апашори от кухнята се заделят най-вкусните и десетократно увеличени порции. Хлеборезачът никога няма да им откаже допълнителен хляб. Всички цивилни дрехи са на гърбовете на апашите. На най-хубавите нарове — близо до светлината, до печката — се настаняват пак те. Имат си дюшеци и памучни одеяла, а той — младият колхозник — спи направо върху разрязаните по дължина дървени трупи. Селското момче започва да си мисли, че именно апашите са носители на истината в лагера, че те са единствената сила, както материална, така и морална, освен началството, което в повечето случаи предпочита да не се кара с криминалните.

Младото селско момче започва да прислужва на апашите, да им подражава с псуvnите си, с поведението си, мечтае да им помогне с нещо, да бъде огряно от тяхната светлина.

Близък е часът, когато по указание на апашите ще извърши първата си кражба за общия „казан“ — и новият „полубалък“ е готов.

Отровата на престъпния свят е невероятно страшна. Отрови ли се някой — това означава край на всичко човешко в него. Този зловонен дъх се вдишва от всички, които са се докоснали до престъпния свят. Какви противогази биха помогнали тук?

Познавах един кандидат на медицинските науки, волнонаемен лекар, който препоръчваше на свой колега да бъде особено внимателен с „болния“: „Той е прочут апаш!“. Звучеше така, сякаш пациентът най-малкото беше изстрелял ракета към Луната — такъв бе тонът на препоръката. Той, лекарят, дори не усещаше цялата оскърбителност на подобно съждение за себе си, за собствената си личност.

Апашите бързо напипаха слабото място на Иван Александрович (така се казваше кандидатът на науките). В неговото отделение винаги лежаха и си почиваха абсолютно здрави хора. („Професорът ни е като роден баща“ — смееха се те.)

Иван Александрович съставяше фалшиви истории на заболяванията им, не жалеше нощната си почивка и труда си, съчиняваше всекидневни отчети, поръчваше анализи и изследвания...

Веднъж ми попадна едно писмо, адресирано до него от група престъпници от един етапен затвор. В него те го молеха да приеме в болницата техни съратници, които според тях се нуждаели от почивка. И изброените в списъка апashi постепенно бяха настанени в болницата.

Иван Александрович не се страхуваше от криминалните. Той беше стар колимчанин, врял и кипял, със заплахи апашите нямаше да постигнат нищо. Но приятелското потупване по рамото, апашките комплименти, които Иван Александрович приемаше за чиста монета, славата му сред криминалните — слава, чиято същност той не разбираше и не желаеше да разбере, — ето какво го приобщи към престъпният свят. Иван Александрович, както и мнозина други, беше хипнотизиран от абсолютната власт, с която разполагаха апашите, и тяхната воля стана негова воля.

Неизмерима, необозрима е вредата, нанесена на обществото в резултат на дългогодишното церемонене с апашите, с тази най-вредна

част от обществото, която не престава да трови със зловонния си дъх нашата младеж.

Възникнала от чисто умозрителни разсъждения, теорията на „перековката“ доведе до десетки и стотици хиляди излишни случаи на смърт в лагерите, до многогодишен кошмар, създаден в лагерите от хора, които са недостойни за името човек.

От време на време апашкият език се променя. Смяната на речника-код не е процес на усъвършенстване, а начин за самосъхранение. Престъпният свят знае, че криминалната милиция изучава неговия език. Човек, внедрил се в средата им и решил да разговаря на жаргона от двадесетте години, когато се е казвало „да кибичиш“, „да пазиш завет“, би събудил подозрението на апашите от тридесетте години, свикнали с израза „печиз-кириз“ и т.н.

Лошо и погрешно се ориентираме в разликата между апашите и хулиганите. Спор няма — тези две социални групи са антиобществени, и двете са враждебни на обществото. Но много рядко сме в състояние да преценим истинската опасност от всяка от тези групи, да я оценим по достойнство. Безспорно е, че ние повече се страхуваме от хулигана, отколкото от апаша. Във всекидневието си много рядко се сблъскваме с крадци, всеки път тези среци стават или в районното управление на милицията, където сме в ролята на потърпевши или свидетели, или в следственото управление. Хулиганът е нещо много по-страшно — пияно страшилище, гамен, който изниква на булеварда, в клуба или в коридора на комуналната квартира. Традиционното руско юначество — пиянството по време на храмови празници, пиянските побоища, задяванията на жени, мръсните псувни — всичко това ни е до болка познато и ни се струва много по-страшно от тайнствения свят на апашите, за който имаме — по вина на художествената литература — съвсем смътна представа. Единствено служителите в криминалната милиция имат реален поглед върху хулиганите и крадците; но от творчеството на Лев Шейнин става ясно, че това знание не винаги се използва правилно.

Не знаем какво е това апаш, какво е печизия, какво е крадец, крадец-рецидивист. Смятаме за прочут погромаджия някой, който е откраднал прането, простряно да съхне пред нечия вила, след което седнал да се напие в бюфета на гарата.

Не се досещаме, че човек може да краде, без да е апаш, без да е от „престъпния свят“. Не разбираме, че човек може да убива и да краде, без да е погромаджия. Естествено, апашът краде. Той живее от това. Но не всеки крадец е апаш и тази разлика непременно трябва да се разбере. „Престъпният свят“ съществува отделно от другите кражби, отделно от хулиганството.

Наистина, на „потърпевшия“ му е все едно кой е задигнал от жилището му сребърните лъжици или модерния скъп костюм — някой апаш, крадец-професионалист, но не апаш, или комшията, който преди това никога не е крал. За това си има криминална милиция.

От хулиганите се страхуваме повече, отколкото от крадците. Ясно е, че никакви отрядници не са в състояние да се справят с крадците, за които ние, за съжаление, имаме съвсем погрешна представа. Често пъти хората си мислят, че тайнствените апashi се крият някъде в нелегалност, под чуждо име. Че те грабят само магазини и каси. Че никога няма да тръгнат да крадат пране от простора — еснафтът дори е готов да помогне на тези „благородни мошеници“, понякога ги крие от милицията (дали от романтични подбуди, дали по-често от страх).

Хулиганът е нещо по-страшно. Той е ежедневие, нещо общодостъпно, близко. Той е страшен. Тъкмо от него търсим спасение при милицията и отрядниците.

Но хулиганът, всеки хулиган, е все още на границата на човешкото. Апашът е извън човешкия морал.

Който и да е убиец, който и да е хулиган е нищо в сравнение с апаша. Апашът също е убиец и хулиган, плюс нещо такова, за което в човешкия език няма име.

Служителите в местата за лишаване от свобода и хората от криминалната милиция не обичат кой знае колко да разправят спомените си, които са много важни. Имаме хиляди евтини криминални четива и романи. Нямаме нито една сериозна книга за престъпния свят, написана от служител, който е имал задължението да се бори с този свят.

А това е постоянна социална група, която би било по-правилно да наречем антисоциална. Тя отравя живота на нашите деца, воюва с обществото ни и често пъти побеждава, понеже хората я възприемат с доверие, наивно, а тя се бори срещу обществото със съвсем друго

оръжие, с оръжието на подлостта, измамата, коварството, лъжата — и продължава да живее, като лъже началниците един подир друг. Колкото е по-висок рангът на началника, толкова по-лесно той може да бъде излъган.

Самите апashi се отнасят крайно отрицателно към хулиганите. „Ами че това не е апаш, това е просто хулиган“, „това е хулиганска постъпка, недостойна за един апаш“ — тези фрази с доста непредаваема фонетика са често срещани в „престъпния свят“. Такива примери на апашко лицемерие се наблюдават на всяка крачка. Апашът иска да се разграничи от хулигана, стреми се да се постави много по-високо от него и настоятелно иска еснафите да правят разлика между апашите и хулиганите.

В този дух се възпитават и младите апashi. Апашът не трябва да бъде хулиган, образът на „апаша-джентълмен“ идва от „романите“, които престъпникът е слушал, това е официален символ на вярата им. В този образ на „апаша-джентълмен“ има и някакъв копнеж на апашката душа по непостижимия идеал. Точно заради това „изяществото“, „светските“ маниери се ценят толкова много в подземния свят. Именно оттам са дошли и са се утвърдили в апашкия речник думи като „престъпен свят“, „общува“, „той се храни заедно с него“ — всичко това не звучи високопарно или иронично. Това са термини с определено значение, често употребявани изрази.

В апашките песни се казва, че истинският крадец не трябва да бъде хулиган.

*В сиво палто и с букет на ревера
нашия столичен град
точно във седем напуснах аз вчера,
без да погледна назад.*

Това е класическият идеал, класическият портрет на апаша-касоразбивач, на „апаша-джентълмен“, Каскарильо от филма „Процес за три милиона“.

Хулиганството е нещо прекалено невинно, прекалено целомъдрено за апаша. Той се забавлява другояче. Да убие някого, да му разпори търбуха, да му изкара червата и с тях да удуши друга

жертва — виж, това е по апашки, имало е и такива случаи. В лагерите убиваха много бригадири, но да прережеш гърлото на жив човек с бичкия — на такава мрачна изобретателност е способен само апашкият, не човешкият мозък.

Най-отвратителната хулиганска постъпка изглежда като невинна детска шега в сравнение с обикновените апашки развлечения.

Апашите могат да гуляят, да пият, да хулиганстват в някой свой „печиз“, в някоя „капия“ — да гуляят без излишен шум, като показват безграничната си храброст само пред другарите си и пред благоговеещите новопосветени, чието приобщаване към престъпния орден е въпрос на дни.

Хулиганството, случайната кражба — това е периферията на подземния свят, онази гранична област, където обществото се сблъсква със своя антипод.

Вербуването на младите, нови апashi рядко става от средата на хулиганите. Освен когато някой хулиган изостави хулиганското си поведение и след като мине през затвора, се влее в редиците на престъпния свят, където никога няма да играе голяма роля в идеологията, във формирането на законите на този свят.

За истински апashi се смятат потомствените крадци или онези, които още от деца са изкарали целия курс на престъпните науки, тичали са за водка, за цигари, стояли са на „стража“ или на „пост“, промъквали са се през малките прозорчета, за да отворят отвътре на грабителите, закалявайки духа си в затворите, след което са започвали да „действат“ самостоятелно.

Престъпният свят е враждебен на властта, при това на която и да е власт. Апашите, „мислещите“ апashi много добре разбират това. Героичното време на „староротските“ и „каторжничетата“ не им изглежда толкова славно. „Староротски“ е прякор на арестантите от царските арестантски роти. „Каторжниче“ е онзи, който е бил на царска каторга — в Сахалин, в Колесуха. В Колима е прието централните губернии да се наричат „континент“, макар Чукотка да не е остров, а полуостров. Този „континент“ навлезе и в литературата, и във вестникарския език, и в официалната служебна кореспонденция. Тази дума-образ също е родена в престъпния свят — пътуването по море от Владивосток до Магадан, слизането на пустинния скалист бряг — всичко това много напомня отминалите сахалински картини.

Така Владивосток става известен като „континент“, макар никой никога да не е наричал Колима остров.

Апашкият свят е действителност, реална действителност. „Гепсонаджииите“ много добре разбират, че някой си уж легендарен Горбачевски, чието име е познато от песента: „Гръм изтрещя, че Горбачевски изгоря“, е не по-голям герой от Ванка Ибиса от съседната златна мина.

Никаква „чужбина“ не е в състояние да привлече опитните апации; онези от тях, които са били там по време на войната, не хвалят „чужбината“, особено Германия — заради прекалено строгите наказания за кражби и убийства. Малко по-леко живее престъпният свят във Франция, но и там теориите за превъзпитанието, „перековката“, нямат успех и на престъпниците им идва нанагорно. Относително благоприятни им се струват само нашите условия, изобилстващи с доверие и с многократни, неизтребими „перековки“.

Към измислените легенди на престъпния свят спада и твърдението-хвалба на апашите, че „истинският апаш“ гледа да не попада в затвора, че проклина това място. Че затворът е само една тъжна неизбежност в професията на крадеца. Това също е кокетничене, докарване. Поредната лъжа — като всяка дума, произнесена от апаш.

Взломаджията Юзик (т.е. Поляка) Загорски се хвалеше, като се кълчеше и превземаше, че е прекарал по затворите само осем от двадесетте си години апашки стаж. Уверяваше слушателите, че след успешен удар не започвал да пие и да гуляе. Той, видите ли, ходел на опера, дори имал абонамент, и чак когато привършвал парите, отново се захващал да краде. Като в песента:

*С чудо на земната хубост се срецнах
в парка, на оня концерт.
Но като сняг се стопиха парите,
вече поемам назад.
Пак ще се гмурна надолу с главата
в мрачния зъл Ленинград.*

Но почитателят на оперната музика не можа да си спомни името на нито една от оперите, които бе слушал с такова увлечение.

Юзик явно се беше изсилил и тази тема се прекрати. Естествено, той бе измъкнал „вкуса“ си към операта от „романите“, които неведнъж е слушал вечер в затвора.

А и за времето, прекарано зад решетките, Юзик явно бе преувеличил — бе повторил нечия чужда фраза, на някой по-мастит престъпник.

Апашите разправят, че в момента на кражбата изпитват особено вълнение, онази специфична вибрация на нервите, която сродява акта на кражбата с творческия акт, с вдъхновението; че изпадат в своеобразно психологическо състояние на нервно вълнение и подем, което по своята привлекателност, пълнота, дълбочина и сила не може да бъде сравнено с нищо.

Казват, че в този момент крадецът изпитва неизмеримо по- силни преживявания, отколкото картоиграчът на зелената маса или по-точно възглавница — традиционната „маса за игра на карти“ в престъпния свят.

— Пребъркаш някого — разказващ един джебчия, — а сърцето ти тупа ли, тупа... Хиляди пъти ще умреш и ще възкръснеш, докато измъкнеш този проклет портфейл, в който парите може да са само две рубли.

Случват се и съвсем безопасни кражби, но „творческото“ вълнение, апашкото „вдъхновение“ винаги е налице. Усещането за риск, за хазарт, за живот.

Крадецът изобщо не се интересува от человека, когото обира. В лагера крадецът често пъти задига парцали, които ни най-малко не му трябват, само и само за да открадне, още веднъж да изпита „сладката мъка“ на кражбата. „Заразени“ — така ги наричат апашите. Но привържениците на „чистото изкуство“ в кражбата не се срещат често в лагерите. Повечето предпочитат грабежите, наглите, откровени грабежи, когато изтръгват от жертвата си пред очите на всички сако, шал, захар, масло, тютюн — всичко, което може да бъде изядено, и всичко, което може да служи за залог при играта на карти.

Един крадец от железниците ми разправяше за особеното вълнение, което изпитвал при отварянето на някой „гепен“ (откраднат)

куфар. „Не отключваме закопчалките — казваше той. — Фраснеш го в някой камък — и готово.“

Това апашко „вдъхновение“ е много далеч от човешката смелост. Смелост не е точната дума. Това си е чиста, безгранична наглост, която може да бъде спряна само от здраво издигнати бариери.

Дейността на крадеца не се съпътства от никакви психологически натоварвания и душевни преживявания.

Картите заемат много важно място в живота на апашите.

Но не всички играят на карти настървено, като „болни“, губейки в битката последните си панталони. Но и не е позорно да загубиш до такава степен.

Всички апashi обаче владеят картите. Има си хас. Според „рицарския кодекс“ това е задължително за „човека“ от престъпния свят. Не са много хазартните игри на карти, които са задължителни за всеки апаш и на които той се учи от дете. Младите апашорчета постоянно тренират и как се правят карти, и как се залага с „горница“.

Между другото този картоиграчки израз, означаващ увеличаване на залога (с „горница“), Чехов в своя „Остров Сахалин“ го е записал като „залъгорница“ (!) и представя това за термин на престъпниците-картоиграчи. Тази грешка фигурира във всички издания на „Остров Сахалин“, дори и в академичните. Писателят просто не е чул добре един най-обикновен картоиграчки израз.

Престъпният свят е много консервативен. Традициите в него са извънредно силни. Затова там са се запазили игри, които отдавна са изчезнали от живота в днешно време. Статският съветник Щос от Гоголевия „Портрет“ продължава да съществува в престъпния свят. Играта „щос“, която датира от сто години, е получила друго, лексически по-подходящо име — „стос“. В един от разказите на Каверин безпризорните пеят известен романс, променяйки го според своите разбирания и вкус: „Черната роза, ’блем на тъгата...“.

Всеки апаш е длъжен да умее да играе „стос“, да белязва картите като Герман или Чекалински.

Втората игра — но първа по популярност — е „буратата“: така апашите наричат играта на „тридесет и едно“. Подобна на „двадесет и едно“, бурата си остана игра на престъпния свят. Апашите не играят помежду си на „двадесет и едно“.

Третата, най-сложната игра, при която се записва, е „терц“ — вариант на играта „петстотин и едно“. Играят я майсторите, изобщо „старшите“, аристокрацията на престъпния свят, онези, които са пограмотни.

Всички апашки игри на карти се отличават с голям брой правила. Те трябва добре да се знаят — печели онзи, който ги помни най-добре.

Играта на карти винаги е двубой. Апашите никога не играят повече от двама души, винаги един срещу един, от двете страни на традиционната възглавница.

Изгуби ли всичко единият — с победителя сяда да играе друг и докато има с какво да „отговоря“, двубоят продължава.

Според правилата, според неписаните правила, спечелилият няма право да прекрати играта, докато получава „отговор“ — панталон, пуловер, сако. Обикновено цената на „разиграваната“ вещ се определя от играещите — разиграва се като паричен залог. Трябва да помниш всички сметки и да умееш да се защитиш — да не позволиш да те изльжат в сметките, да те преметнат.

Лъжата при игра на карти се смята за проява на доблест. Противникът трябва да забележи лъжата ти, да те изобличи и по този начин да спечели „раздаването“.

Всички картоиграчи-апаши са мошеници, но така и трябва да бъде — умей да изобличиш, да разкриеш, да докажеш... Именно това е целта на играта — да се лъжат, да показват мошенически „фатки“, да се изобличават взаимно.

Сражението на карти — ако става на безопасно място — представлява безкраен поток от взаимни обиди и мръсни псувни; на този фон се играе. Старите апashi разправят, че по времето на тяхната младост, през двадесетте години, не били псували толкова много, докато играели карти — нито толкова мръсно, нито толкова цинично, колкото сега. Побелелите патриарси на престъпния свят клатят глави и шепнат: „О, времена! О, нрави!“ С всяка изминалата година поведението на апашите става все по-отвратително.

В затворите, в лагерите картите се правят саморъчно, с невероятна бързина — механизъмът на изработването им е усъвършенствуван от много поколения апashi; в затвора картите се изготвят по най-рационалния и достъпен начин. За тази цел е необходимо лепило от брашно, т.е. от хляб, от дажбата, която винаги е

подръка и която може да се сдъвче, за да се получи лепило. Трябва хартия — за целта е подходящ вестник, амбалажна хартия, някоя брошура или книга. Нужен е и нож — но в коя ли затворническа килия, в кой лагерен етап няма нож?

И най-важното, необходим е химически молив за оцветяване — ето защо криминалните толкова грижливо пазят графитите на химическите моливи по време на всеки обиск. Те служат за две неща. Озовеш ли се в критична ситуация и сложиш ли си стружки от графита на химически молив в очите — фелдшерът или лекарят са длъжни да те изпратят в болница. Случва се болницата да е единственият изход от трудното, опасно положение, в което се е озовал апашът. Ако медицинската помощ закъсне, става лошо. Мнозина апаши са ослепели след това рисковано начинание. Но не са малко и апашите, избегнали опасността и спасили се в болницата. Това е второто предназначение на химическия молив.

Младите „началничета“ си мислят, че престъпниците използват химическите моливи за фалшиви печати, щемпели, документи. Използването им за подобни цели е много рядко и, разбира се, за такова нещо е нужен не само химически молив.

Основното, заради което апашите търсят и грижливо пазят химически моливи, причината, поради която те са много по-ценни от обикновените моливи — това е използването им за оцветяването на картите за игра, за „печатане на карти“.

Първо се изрязва „шаблонът“. Това не е дума от апашкия жаргон, но се среща много често в затворническия речник. Прави се шаблон на знака на боята — апашките карти не се различават по цвят, при тях няма червено и черно, „руж“ и „ноар“. Всички са един цвят. Валето е с два знака на съответната боя — нали съгласно международните правила то дава две точки. Дамата е с три съединени знака. Попът — с четири. Асово — с няколко съединени в центъра знака. Седмиците, осмиците, деветките и десетките се изработват в обичайния им вид — като картите, произведени от държавата-монополист.

Сдъвканият хляб се прекарва през парцалче и с полученото първокачествено лепило се залепват по два тънки листа хартия, сетне се изсушават и се нарязват с остьр нож на необходимия брой карти. Графитът от химическия молив се увива в друго парче плат, навлажнява се и печатарската машина е готова. Шаблонът се поставя

върху картата, мацва се с виолетовата боя и тя оставя нужния знак върху лицевата страна на картата.

Ако хартията е плътна, както е в академичните издания, то тя просто се нарязва и направо се „печатат“ картите.

За направата на едно тесте (заедно със сушенето) са необходими два часа.

Това е най-рационалният начин за изготвянето на карти за игра — начин, подсказан от вековната практика. Рецептата е подходяща при всякакви условия и е общодостъпна.

По време на всички „тараши“, а също така и от всички колети охраната най-старателно изземва химическите моливи. За това си има изрична заповед.

Разправят, че апашите разиграват на карти волнонаемните момичета — нещо подобно има в „Аристократи“ на Погодин. Според мен това е една от „измислените легенди“. Никога не ми се е случвало да видя сцени като в „Казначейшата“ от Лермонтов.

Говори се, че апашите губят на карти дори някое палто, което още е на гърба на балъка. И такова нещо не ми се е случвало да видя, макар че в това няма нищо невероятно. Все пак ми се струва, че в случая става дума за загуба „на вересия“ и палтото или нещо равностойно е трябвало да бъде отнето, откраднато в определен срок.

В играта има такъв момент, когато след променливо щастие съдбата накланя везните на успеха на едната страна към края на второто или третото денонощие от началото на играта. Загубено е всичко и играта свършва. Зад гърба на спечелилия се издигат планини от пуловери, панталони, шалове и възглавници. Загубилият се примолва: „Дай ми шанс, раздай още веднъж, дай ми на заем, утре ще ти върна «вересията».“ И ако победителят е великодушен, той се съгласява и играта продължава, като партньорът залага „на вересия“. Той може да спечели, щастието може да му се усмихне, може да си върне едно след друго всички неща, да възкръсне и да излезе победител... Но може и да загуби.

„На вересия“ се играе само веднъж и определената сума не се променя, срокът за връщане на дълга не се отлага.

Ако вешта или парите не бъдат върнати навреме, победеният се обявява за „неплатежоспособен“ и има само един изход — или да се самоубие, или да избяга от килията, от лагера, да избяга накрай света

— длъжен е в срок да плати дълга си от загубата на карти, дълга на честта!

И точно тогава се появяват чуждите палта, още пазещи топлината от тялото на балъка. Какво да се прави! Апашката чест, поточно апашкият живот е по-скъп от някакво си палто на балък.

Вече говорихме за най-долните потребности, за тяхното качество и размах. Тези потребности са много своеобразни и са безкрайно далеч от всичко човешко.

Има още една гледна точка за поведението на апашите. Уж че това са хора с болна психика, нещо като невменяеми. Не ще и дума — много често те са истерици и неврастеници. Прословутият апашки „дух“, способността да се „изфукат“ говорят за разклатена нервна система. Апashi със сангвиничен или флегматичен темперамент се срещат много рядко. Прочутият джебчия Карлов по прякор Предприемача (за него през тридесетте години писаха във вестник „Правда“ — когато го золовиха на Казанската гара в Москва) беше пълен, шкембелия, с розови бузи, жизнерадостен мъж. Но той е изключение.

Има учени-медици, които смятат, че всяко убийство е резултат от психоза.

Ако криминалните престъпници са психически болни, те би трябвало постоянно да се намират в лудниците.

На нас ни се струва, че престъпният свят е особен свят на хора, които са престанали да бъдат хора.

Този свят е съществувал винаги, съществува и сега, разлагайки и тровейки с дъха си нашата младеж.

Цялата психология на апашите се гради на старото, от памтивека наблюдение на криминалните, че жертвата им никога не би постъпила, не би помислила или сторила онova, което с леко сърце и спокойна душа са готови да направят апашите — ежедневно, ежечасно. В това е тяхната сила — в безкрайната наглост, в липсата на какъвто и да било морал. За апаша няма нищо „прекалено“. Дори в съответствие със своя „закон“ той да не смята за чест и доблест да пише доноси срещу „балъка“, все пак няма нищо против, преследвайки лична изгода, да направи и да предостави на началството политическа характеристика за който ѝ да е свой съсед „балък“. През 1938 година и по-късно, до

1953 година, са известни буквально хиляди посещения на апаши при началството на лагерите със заявления, че те, истинските „приятели на народа“, се чувстват длъжни да доносничат срещу „фашистите“ и „контрареволюционерите“. Тази дейност имаше масов характер — предмет на постоянна, изключителна омраза на апашите в лагера винаги беше интелигенцията — всички тези „Иван-Ивановичи“.

Някога джебчиите бяха най-квалифицираната част от престъпния свят. Майсторите на кражбите от външните горни джобове минаваха дори през нещо като обучение, овладяваха техниката на своя занаят, гордееха се с тясната си специалност. Те предприемаха продължителни „пътувания“, в които от началото до края на „гастролите“ оставаха верни на умението си, без да се занимават с грабеж или мошеничество. Малките присъди за джебчийство, удобната плячка — чисти пари — ето двете обстоятелства, привличащи крадците към джебчийството. Умението да се държат добре във всяко общество, за да не се издадат, също беше едно от важните достойнства на майстора-джебчия.

Уви, паричната политика сведе „печалбите“ на джебчиите до мизерно равнище в сравнение с риска и отговорността. „По-доходно и по-очарователно“ се оказа вулгарното задигане на простряно пране — то струва по-скъпо от съдържанието на който и да е портфейл, измъкнат в автобуса или в трамвая. Не ще намериш хилядарки в нечий джоб, а всяка дреха, дори след отбиване от цената за това, че е крадена, ще струва повече, отколкото парите в кой да е портфейл.

Джебчиите смениха специалността си и се вляха в редиците на „печизчиите“.

И все пак „апашка кръв“ не е синоним на „синя кръв“. „Апашка кръв“, „капка апашка кръв“ може да има и у някой „балък“, ако той споделя част от апашките убеждения, ако помага на криминалните, ако уважава апашките закони.

„Капка апашка кръв“ може да има дори у следователя, който разбира душата на престъпния свят и тайно съчувства на този свят. Дори (при това доста често) у началника на лагера, който съществено смекчава режима на апашите не срещу подкуп и не в резултат на заплахи. „Капка апашка кръв“ има и у всички „Кучета“^[1] по света — неслучайно някога са били апаши. Хора, в чиито вени тече капка

апашка кръв, могат да помогнат с нещо на крадеца и престъпникът знае това. „Апашка кръв“ имат всички „зарязали занаята“, т.e. скъсалите с престъпния свят, престаналите да крадат, върналите се към честния труд. Има и такива — те не са „кучета“ и затова „зарязалите занаята“ не будят омраза. При повод, в трудна минута, те дори могат да помогнат — ще се обади „апашката кръв“.

„Показвачите“, прекупвачите на крадено, стопаните на свърталища несъмнено са хора с „апашка кръв“.

Всички „балъци“, така или иначе оказали помощ на някой крадец, имат, както казват криминалните, „капка апашка кръв“.

Това е подла, снизходителна похвала на престъпника за всички съчувстващи на апашките закони, за всички, които апашите лъжат и на които плащат с това евтино ласкателство.

[1] Виж „Войната на «кучетата»“. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.